

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

розробленні та просуванні нових товарів на ринок у спосіб повноцінного запровадження процедур ринкового нагляду відповідно до міжнародних норм і практики країн ЄС, сприяти розширенню бази інвестиційних ресурсів підприємств та їхньому спрямуванню в напрямках, необхідних для реалізації програми модернізаційних реформ, включно із новими програмами модернізації оборонного сектору України.

Після закінчення воєнних дій на Сході та відновлення припливу інвестиційних ресурсів можна очікувати відбудову зруйнованих заводів

із застосуванням новітніх технологій, а отже, збільшення випуску конкурентоспроможної високотехнологічної продукції.

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Олег Шамиур, Микола Капітоненко. В пошуках витраченого часу: проблема вибору стратегії безпеки України. Дзеркало тижня, № 40 (186) 1 листопада 2014 р.

3. А. Філіпенко. Економічний часопис – XXI № 7–8, 2011, С. 66.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2014

УДК 37.013.4

Надія Ашиток, доктор філософських наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті висвітлено й проаналізовано деякі підходи до процесу вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи соціалізації дітей з особливими потребами.

Ключові слова: соціалізація, освітній процес, соціальний педагог, діти з особливими потребами.

Літ. 10.

Надежда Ашиток, доктор философских наук, профессор
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ В КОНТЕКСТЕ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

В статье освещены и проанализированы некоторые подходы к процессу совершенствования профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к работе социализации детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: социализация, образовательный процесс, социальный педагог, дети с особыми потребностями.

Nadia Ashytok, Ph.D.(Philosophy), Professor of Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE CONTEXT OF SOCIAL PEDAGOGUES' TRAINING

The article analyzes some of the approaches to improve the training of future social workers to the to work with the socialization of children with special needs.

Keywords: socialization, process of education, social educator, children with special needs.

Постановка проблеми. Реалізація соціальної політики щодо осіб з особливими потребами завжди була одним з важливих показників як рівня розвитку цієї політики, так і рівня прогресивності суспільства в цілому. Процес створення необхідних умов для того, щоб інтеграція цих людей у систему соціальних відносин відбувалася максимально ефективно, є складним та різноспрямованим, що передбачає матеріально-технічну забезпеченість зазначеного процесу, створення технологічних

розробок, існування відповідної інституційної бази, формування позитивної громадської думки, підготовку команди фахівців, до складу якої входять не лише фахівці медичного та медико-технічного профілю, покликані забезпечувати власне медичну реабілітацію осіб з особливими потребами, а й коректологи різних нозологій і соціальні педагоги. Ці фахівці повинні поєднувати у собі здатність забезпечувати для осіб з відповідними потребами можливість як фізичної реабілітації, так й інтеграції в сучасний соціально-

культурний простір шляхом створення умов для їх успішної соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціалізації дітей вивчались такими дослідниками, як Г. Андреева, Н. Андреевкова, І. Кон, О. Кушак, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, О. Мудрик, а також відомими педагогами, серед яких В. Сухомлинський, А. Макаренко, С. Швацький та ін. Проблеми соціалізації досліджувались й у зарубіжній науці (Ф.Г. Гіддінс, Г. Тард, Д.А. Томпсон, Т. Парсонс, Ч.Х. Кулі, У.І. Томас, Дж. Г. Мід). Наша стаття присвячена трактуванню соціалізації осіб з особливими потребами у процесі підготовки соціальних педагогів до роботи з цією категорією клієнтів. Слід зазначити, що різні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми з особливими потребами уже висвітлювалися у працях І. Іванової, Л. Коваль, Л. Масунової, Л. Мішик та ін. [3, 40 – 49; 6, 28 – 57; 7, 102 – 108; 8]. Проте ці дослідження не висвітлюють повною мірою ці аспекти, а тому **метою нашої статті** є аналіз проблем підготовки фахівців до роботи з дітьми з особливими потребами з питань їх соціалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки основною метою діяльності соціального педагога є створення сприятливих умов для особистісного розвитку людини (фізичного, соціального, духовно-морального, інтелектуального), надання їй комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги у процесі соціалізації, весь процес підготовки такого фахівця спрямований на формування у нього відповідних знань, умінь і навичок у зазначеній сфері. Одним із принципів соціально-педагогічної діяльності є диференційований, за яким життєві потреби та проблеми клієнта потрібно розглядати у групах схожих явищ. У зв'язку з цим у процесі підготовки соціальних педагогів до роботи із особами з обмеженими можливостями враховуються їх специфічні потреби.

Соціалізація дітей з особливими потребами відбувається з тією ж метою, що й повносправних, – з метою включення до системи соціальних відносин шляхом засвоєння зразків поведінки, соціальних норм і цінностей. Термін “соціалізація” щодо людини впровадив у науковий обіг Франклін Р. Гіддінгс, який у 1897 році в книзі “Теорія соціалізації” використав його в значенні, наближеному до сучасного, – процес розвитку соціальної природи або характеру індивіда, що відбувається як у результаті стихійного впливу оточення, так і завдяки впливам суспільства. Розглядаючи суспільство як фізико-психічний особливим способом побудований організм, учений вважав, що існувати цей організм може

лише за умови формування “плюралістичної поведінки” своїх представників, яка забезпечує взаєморозуміння та комунікацію людей і є основою існування “соціального розуму” [5].

При з'ясуванні змісту термінологічного словосполучення “соціалізація особистості” доречно відзначити його невдале формулювання. Адже так воно передбачає, що особистість мовби вже існує і до її “соціалізації”. “Насправді ж, – переконливо писав Е. Ільєнков, – соціалізується не особистість, а природне тіло новонародженого, якому ще належить перетворитися в особистість у процесі цієї соціалізації, тобто особистість має ще виникнути. Й акт її народження не збігається ні за часом, ні за суттю з актом народження людського” [4]. Вдалішим є термін “соціалізація людини”. Народившись, людина має лише можливість стати особистістю. Людське дитя з'являється на світ найменш пристосованим порівняно з представниками тваринного світу, проте саме ця біологічна незапрограмованість відкриває можливості до засвоєння соціального досвіду. На думку Арнольда Гелена, існує “біологічна недостатність” людини, а це означає, що вона “не завершена” і не закріплена у тваринному царстві, а тому “відкрита” світові та призначена для творчості. Щоб стати людиною, мало однієї біологічної спадковості, потрібна спадковість соціальна. Осягається ця “спадковість” у процесі соціалізації, що може трактуватися як перетворення біологічного індивіда на соціальну істоту, входження індивіда в соціум. Серед вітчизняних дослідників поширена концепція соціалізації, що ґрунтується на принципах історико-культурної концепції Л. Виготського. На відміну від соціогенетичних концепцій, де розвиток дитини розглядався як “зліпок”, результат впливу зовнішнього середовища, цей учений підкреслював, що становлення людини включає два відносно автономні, але нерозривно пов'язані процеси: натуральний (процес фізичного дозрівання індивіда) і соціальний (визрівання індивіда як особистості). Натуральний ряд розвитку описує історію становлення певної системи природно детермінованих якостей, соціальний – етапи залучення індивіда до людської культури, оволодіння суспільно необхідними знаннями, нормами та цінностями і включення його в суспільну діяльність [10].

Можливо соціалізація дітей з особливими потребами повинна відбуватися своєрідно, відмінно від цього процесу для повносправних дітей? Ні, адже мета соціалізації всіх дітей без винятку однакова. Про це згаданий вище дослідник Л. Виготський, заперечуючи доцільність особливого виховання дітей з

особливими потребами, писав: “Основне положення традиційної спеціальної педагогіки дефективного дитинства: “Сліпого, глухонімого і недоумкуватого не можна міряти тією ж мірою, що і нормального”. У цьому альфа і омега не лише загальнопоширених теорій, а й майже усієї європейської і нашої практики виховання дефективних дітей. Ми ж стверджуємо якраз протилежне психологічне та педагогічне положення: “Сліпого, глухонімого і недоумкуватого можна і потрібно міряти тією ж мірою, що і нормального” [1]. Як же бути з тим, що зумовлює психофізичну особливість цих дітей? Порушення зору, слуху, мовлення, психічного розвитку? В корекційній педагогіці чимало написано праць про здатність людини компенсувати вроджені чи набуті психофізичні порушення. На основі цієї здатності соціалізація відбувається однаково, незалежно від того, які органи чуття збережено. Наприклад, для сліпого, відзначає Л. Виготський, “голий фізичний стимул світла не є повною реальністю; тлумачення, що дається йому при посередництві соціальної діяльності і думки, надає йому все багатство його значення”. Таким чином, сліпота, що позбавляє лише “голого фізичного стимулу”, не закриває зовсім наглухо вікон у світ, не позбавляє “повної реальності”... Вона може бути компенсована великою мірою іншими стимулами. Важливо навчитися читати, а не бачити літери. Важливо впізнавати людей і розуміти їх стан, а не дивитися їм в очі. Робота очей виступає, зрештою, у підпорядкованій ролі як знаряддя для будь-якої діяльності і може бути замінена роботою іншого знаряддя” [1].

У процесі підготовки соціальних педагогів до роботи з особливими дітьми доцільно висвітлити два підходи до розуміння ролі людини у процесі соціалізації, оскільки в силу специфічності цих дітей, може виникнути думка про побудову спеціально створеної для них взаємодії. Розглянемо ці підходи. Перший підхід припускає пасивну позицію людини у процесі соціалізації, а саму соціалізацію розглядає як процес адаптації людини до суспільства. Цей підхід може бути визначений як суб’єкт-об’єктний (суспільство – суб’єкт впливу, а людина – його об’єкт). Прихильники другого підходу виходять з того, що людина бере активну участь у процесі соціалізації і не лише адаптується до суспільства. Цей підхід можна визначити як суб’єкт-суб’єктний. На наш погляд, для розуміння процесу соціалізації осіб важливий аналіз здобутків обох підходів. Розглянемо деякі з них.

Основоположником суб’єкт-об’єктного підходу був французький соціолог кінця XIX ст. Е. Дюркгейм. Досліджуючи взаємодію людини і

суспільства, він звертався до питань соціалізації і виховання підростаючих поколінь. Е. Дюркгейм визнавав, що дитина постійно відчуває “тиск соціального середовища, яке прагне сформувати її за своїм зразком і має своїми представниками і посередниками батьків і вчителів” [2, 12 – 13]. Доцільність такого тиску дослідник пояснював тим, що “суспільство може вижити лише тоді, коли між його членами існує значний ступінь однорідності. Виховання встановлює і підкріплює цю однорідність, фіксуючи в дитині з самого початку істотні, типові характеристики, необхідні для колективного життя” [2, 12 – 13]. Прибічник цього ж підходу Т. Парсонс вважав, що в основі процесу соціалізації лежить “генетична пластичність людського організму і його здатність до навчання”, а завданням цього процесу є сформувати у “новачків” (представників підростаючого покоління) як мінімум почуття лояльності і як максимум почуття відданості по відношенню до системи. Згідно з його поглядами, людина “вбирає” в себе загальні цінності в процесі спілкування зі “значущими іншими”. Варто зауважити, що суб’єкт-об’єктний підхід акцентує увагу на соціальній адаптації людини до соціального середовища за допомогою засвоєння нею існуючих норм, правил, цінностей, а це в умовах сучасного суспільства відповідає такому поняттю, як соціальному замовленню, що дійсно існує. Звісно, суб’єкт-об’єктний підхід до соціалізації дітей, у тому числі і особливих, недооцінює їх здатність не лише до соціальної адаптації, а й до активної участі у житті суспільства.

Основоположниками суб’єкт-суб’єктного підходу вважаються американські вчені У.І. Томас і Ф. Знанецький, Ч.Х. Кулі і Дж. Г. Мід. У.І. Томас і Ф. Знанецький висунули положення про те, що соціальні явища і процеси необхідно розглядати як результат свідомої діяльності людей. Ч.Х. Кулі, автор теорії “дзеркального Я” і теорії малих груп, вважав, що індивідуальне “Я” кожної людини набуває соціальну якість під час міжособистісного спілкування. Суть теорії “дзеркального Я” полягає в тому, що становлення людини є процесом підсумовування “дзеркальних Я”. Для кожної особи інші люди – це дзеркала, в які вона дивиться в процесі спілкування. Людина будує своє “Я” на основі думок та оцінок оточення. З часом під впливом вимог соціуму і безпосереднього оточення виробляється самоконтроль людини, основою якого стають засвоєні нею норми і цінності соціуму. Дж. Г. Мід, розробляючи напрям, центральним поняттям вважав міжіндивідуальну взаємодію, під час якої формується і суспільство, і соціальний індивід, що є джерелом руху і розвитку суспільства.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У вітчизняній науці одним з перших дослідників у теорії соціалізації є І.С. Кон. Цей учений вирізняє, по-перше, виділення в зазначеному процесі стихійного і організованого (виховання) компонентів; і, по-друге незмінне акцентування активної позиції у процесі соціалізації. Здійснене І. Коном на етнографічному матеріалі порівняльно-історичне дослідження еволюції змісту і методів соціалізації дітей у різних народів світу дозволило йому виділити загальні закономірності: в міру збагачення культури обсяг знань, умінь і навичок, що передаються з покоління в покоління, збільшується, а самі форми передачі все більш диференціюються і спеціалізуються; ускладнення системи соціалізації, поглиблення її варіативності роблять її все менш керованою, все більш проблематичною, що супроводжується все більшою неузгодженістю цілей, засобів і результатів організованої соціалізації (виховання); прискорення темпів культурного оновлення в епоху науково-технічної революції і політичної конвергенції актуалізувало проблему інновацій у культурі і перетворило передачу культурних цінностей у селективний процес, який все більше залежить від індивідуального вибору його учасників. Звідси – зростає потреба у все більшій активності людини у процесі свого становлення і розвитку. У контексті цих закономірностей інакше сприймаються проблеми соціалізації дітей з особливими потребами, оскільки цим особам слід пройти процес соціалізації у час, коли зазначений процес вимагає значно більше самостійності і активності від осіб, що соціалізуються.

Існують концепції, спрямовані на синтез здобутків представників обох підходів. Наприклад, Г.М. Андрєєва визначає соціалізацію як двосторонній процес: з одного боку, це засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого – це процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом за рахунок його активної діяльності. А у роботах В.С. Мухіної проблема соціалізації розглядається в рамках концепції феноменології розвитку і буття особистості, згідно з якою індивідуальне буття людини визначається водночас і як соціальна одиниця, і як унікальна особистість. Розвиток особистості розглядається в процесі соціалізації через діалектичну єдність зовнішніх умов, передумов і внутрішньої позиції людини, що виникає в онтогенезі. Під зовнішніми умовами психічного розвитку розуміються історично зумовлені реальності існування людини, які поділяються на: 1) реальність предметного світу; 2) реальність образно-знакових систем;

3) реальність соціального простору і 4) природну реальність. Під попередніми умовами розвитку психіки розглядаються біологічні передумови, взаємодія біологічного і соціального факторів, соціальне наслідування, соціальні умови і вік. Формування внутрішньої позиції відбувається через становлення особистісних смислів, на основі яких будується світогляд і відбувається становлення індивідуального буття особистості.

Розуміння соціалізації у працях соціологів П. Сорокіна, М. Когана, В. Болгаріна [9] також ґрунтується на положеннях обох концепцій соціалізації. Визначення ролі людини і як об'єкта, і як суб'єкта процесу соціального становлення є однаково істинними. Адже соціалізація постає як діалектична єдність суспільного та індивідуального. Процес соціалізації здійснює соціальну типізацію особистості, адаптує людину до суспільних відносин. У той же час потреба мати власні погляди, самостійність у самовизначенні, самореалізації призводить до процесу індивідуалізації (уособлення). У процесі уособлення людина намагається дістати ціннісну, емоційну, поведінкову автономність. Лише суб'єкт у деяких випадках здатний виступати у ролі об'єкта. Оскільки для об'єкта зміна статусу не можлива, інтегрована форма взаємодії у соціологічних і соціально-педагогічних працях продовжує називатись суб'єкт-суб'єктною.

Найбільш пріоритетним напрямком роботи соціального педагога з дітьми з особливими потребами виступає суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що знаходить найліпше втілення в закладах інклюзивної освіти. У межах таких закладів відбувається повноцінне спілкування не лише між педагогом і неповносправним учнем, а й між дітьми з різними освітніми можливостями. Завдання соціального педагога сприяти створенню у цих закладах умов для плідної співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу.

Висновки. Соціокультурні зміни в сучасній Україні, визначають актуальність розробки теоретичних основ впровадження інноваційних освітніх концепцій, орієнтованих на якісне вдосконалення процесу соціалізації осіб з особливими потребами. Створення рівних можливостей для цих осіб означає створення необхідних умов до реалізації їхнього права на повноцінну соціалізацію, оволодіння ними професійним фахом нарівні зі неінвалідами. Важливим чинником реалізації цього процесу є відповідна підготовка фахівців різного спрямування для роботи з дітьми з особливими потребами.

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ХОРОВОЇ ШКОЛИ АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО

1. Выготский Л.С. К психологии и педагогике детской дефективности / Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / Под ред. И.И. Ильцова, В.Я. Ляудис / Л.С. Выготский. – Режим доступу: www.detskiysad.ru/ped/hrestomatia06.html.
2. Дюркгейм Е. Метод социологии / Е. Дюркгейм. – Киев; Харьков, 1899. – 264 с.
3. Иванова І.Б. Створення рівних можливостей у сфері освіти для студентів з особливими потребами / І.Б. Иванова // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. пр. – 2004. – № 1 [3]. – С. 40 – 49.
4. Ильенков Э.В. Что же такое личность? / Э.В. Ильенков. – Режим доступу: http://philosophy.pp.net.ua/publ/ehv_ilenkov_chno_zhe_takoe_lichnost
5. Ковалева А.И. Социализация личности: норма и отклонение / Ин-т молодежи / А.И. Ковалева. – М., 1996. – 224 с.
6. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навчальний посібник / Л.Г. Коваль, І.Д. Зверева, С.Р. Хлебик. – К.: ІЗМН, 1997. – 392с.
7. Масунова Л. Погляд на підготовку вчителя до роботи з дітьми з особливими потребами // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство / Л. Масунова. – К.: Контекст, 2000. – С. 102 – 108.
8. Міцик Л.І. Професійна підготовка соціального педагога: реалії сьогодення [Електронний ресурс] / Л.І. Міцик. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pzpp/2011_13_5/251-258.pdf.
9. Педагогічна соціологія: навчальний посібник / В.С. Болгаріна, М.М. Шимановський, Л.Й. Гуменюк та ін. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 144 с.
10. Розвиток особистості. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/13930226/sotsiologiya/rozvitok_osobistosti.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2014

УДК 78.087.68(477 – 25)

Тетяна Мартинюк, доктор мистецтвознавства, професор
ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”

НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ХОРОВОЇ ШКОЛИ АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО

У статті висвітлюється художній світогляд та музично-хорова естетика Анатолія Авдієвського. Окреслюються основні етапи творчої діяльності видатного диригента, еволюція виконавського стилю Українського народного хору.

Ключові слова: національна хорова культура, дослідження музичної спадщини, хорова школа, виконавська інтерпретація хорових творів, художній світогляд, музично-хорова естетика.

Лит. 6.

Татьяна Мартынюк, доктор искусствоведения, профессор
ГВУЗ “Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды”

НАУЧНОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ФЕНОМЕНА ХОРОВОЙ ШКОЛЫ АНАТОЛИЯ АВДИЕВСКОГО

В статье освещается художественное мировоззрение и музыкально-хоровая эстетика Анатолия Авдиевского. Рассматриваются основные этапы творческой деятельности выдающегося дирижера, эволюция исполнительского стиля Украинского народного хора.

Ключевые слова: национальная хоровая культура, изучение музыкального наследия, хоровая школа, исполнительская интерпретация хоровых произведений, художественное мировоззрение, музыкально-хоровая эстетика.

Tetyana Martyniuk, Ph.D.(Arts), Prof. of
SHEE “Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University by H. Skovoroda”

SCIENTIFIC RATIONALE OF THE PHENOMENON OF THE CHORAL SCHOOL BY ANATILY AVDIEVSKY

The article highlights the artistic worldview, choral and musical aesthetics by A. Avdievsky. Author lights the key stages of the creative work of the famous conductor, the performing style evolution of the Ukrainian Folk Choir.

Keywords: the national choral culture, the musical heritage research, the school choir, the performing interpretation of choral works, the artistic outlook, the choral and music aesthetics.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. В яскравому сузір’ї діячів української музичної культури другої половини ХХ – початку ХХІ століття вирізняється постать визначного

хорового диригента і педагога Героя України, академіка Анатолія Авдієвського. Художній світогляд та музично-виконавська естетика диригента отримали всебічне висвітлення в низці наукових праць таких відомих мистецтвознавців